

Význam klastrov cestovného ruchu v regionálnom rozvoji

Jozef Mydlár

Prešovská univerzita, Fakulta humanitných a prírodných vied, Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky
ul. 17. Novembra č.1, 081 16 Prešov, Slovenská republika
Corresponding author. E-mail: mydlar117@gmail.com
Paper received 20.09.15; Accepted for publication 07.11.15.

Abstrakt. Klastre cestovného ruchu tvoria komplexný produkt, vedú k inovatívnemu prístupu, podporujú rozvoj regiónu, jeho ekonomickú a sociálnu stabilitu. Prispievajú ku kompletizovaniu regionálneho produktu cestovného ruchu, majú vplyv na inovačné aktivity a rozvoj ľudských zdrojov. Kooperácia malých a stredných podnikov prostredníctvom klastra zvyšuje možnosť efektívnejšie dosiahnuť stanovené ciele. Z hľadiska geografickej veľkosti majú všetky klastre Slovenskej republiky mikroregionálny a regionálny charakter. Cieľom tejto práce bolo poukázať na význam klastrov v regionálnom rozvoji a charakterizovať klastre cestovného ruchu na území Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: *klaster cestovného ruchu, regionálny rozvoj, atraktivita, subjekt, prínos*

Úvod

Medzi jednotlivými európskymi regiónmi a štátmi sú stále veľké rozdiely týkajúce sa konkurencieschopnosti, úrovne infraštruktúry, kultúry a pod. V posledných rokoch rastie popularita klastrov a vznikajú stále nové klastrové iniciatívy, ktoré sa stávajú súčasťou národných a regionálnych ekonomických programov. Klastre sa v súčasnosti považujú za významný faktor, ktorý zvyšuje atraktivnosť a prosperitu regiónov. Projekty na rozvoj klastrov sa môžu vytvárať tak na báze regionálnej, nadregionálnej ako aj cezhraničnej spolupráce. Klastre cestovného ruchu ovplyvňujú ekonomické, sociálne a kultúrne prostredie v regióne. Pomáhajú zachovať prírodné, kultúrne dedičstvo regiónu a napomáhajú koordinovanému trvalo udržateľnému rozvoju regiónu. Hlavným cieľom tejto práce je poukázať na význam klastrov v regionálnom rozvoji. Parciálnym cieľom je charakterizovať klastre cestovného ruchu na území Slovenskej republiky z hľadiska legislatívy, členskej základne, fungovania a vplyvu na rozvoj daného regiónu.

Teoretické východiská

Klaster (ang. *cluster*, zhuk) sa začal v ekonomickej teórii používať v spojitosti so zvyšovaním konkurencieschopnosti regiónov, s koncepciami lokálneho a regionálneho rozvoja a aktivitami zameranými na odstraňovanie regionálnej diferenciacie [1].

Tento termín sa objavil v priemyselne vyspelých ekonomikách, charakterizujúci kooperatívne skupiny spoločností, ktoré sa špecializujú a ich činnosť je založená na spolupráci s vedecko-výskumnými inštitúciami a samosprávami [2].

OECD [3] definuje klastre ako siete vzájomne závislých firiem, inštitúcií produkujúcich znalosti, premostujúcich inštitúcie a zákazníkov prepojených do výrobného reťazca, ktorý vytvára pridanú hodnotu. Koncept klastrov je viac než tradičná spolupráca firiem, pretože zahŕňa všetky formy zdieľania a výmeny informácií.

Za jedného z hlavných predstaviteľov a propagátorov klastrov je považovaný profesor Porter, ktorý upozorňuje najmä na možnosti rozvoja klastrov v menších regiónoch [4].

Porter [5,6] definuje klaster ako geograficky blízke zoskupenie vzájomne previazaných firiem, špecializova-

ných dodávateľov, poskytovateľov služieb a súvisiacich inštitúcií v konkrétnom odbore a taktiež firiem v príbuzných odboroch, ktoré spolu súťažia a spolupracujú, majú spoločné znaky a taktiež sa dopĺňajú za účelom zvýšenia celkovej konkurencieschopnosti, ziskovosti a postavenia na trhu. Neskôr definíciu rozšíril a uvádza, že klastre sú miestne koncentrácie vzájomne prepojených firiem a inštitúcií v konkrétnom odbore. Mnoho klastrov taktiež zahŕňa vládne, či iné inštitúcie – napríklad univerzity, normotvorné agentúry, výskumné tímy a obchodné asociácie poskytujúce špecializované školenia, vzdelávanie, informácie, výskum a technickú podporu.

Podľa klasického prístupu sú klastre charakterizované ako základné jednotky regiónu alebo miestneho územia. Tento prístup je statický a technologický rozvoj v regióne je odvodený od externých faktorov. Podľa novších prístupov klastre sa rozvíjajú na základe rastu pomocou vlastných zdrojov, osobitne miestnych ľudských zdrojov. Miestne územie nie je reprezentované len zdrojmi pre externých investorov, ale najmä ako lokálny trh, ktorý sa rozvíja pre potreby miestnych obyvateľov [7].

Väčšina definícií klastrov má však na mysli priemyselné klastre, ktoré sa líšia od klastrov cestovného ruchu v dvoch oblastiach. V priemysle, hlavným cieľom je vytvoriť určitý výrobok. V oblasti cestovného ruchu je ponuka komplexná a skladá sa z mnohých rôznych produktov, ktoré môžu existovať na trhu. Účinok klastra je posilniť súčinnosť vedúcu k väčšej atraktivite regiónu [8].

Podľa Gavlákovej [1] sú klastre potenciálnym nástrojom zvyšovania regionálnej hodnoty, pretože využívajú kombináciu poznatkov, zručností a schopností viacerých subjektov.

Rozvoj klastra cestovného ruchu ovplyvňuje rozvoj ostatných odvetví v regióne, vplýva na sociálny, kultúrny a ekologický život regiónu. Klastre cestovného ruchu sa nemôžu vytvárať všade. Ak sa má klaster stať aj faktorom regionálneho rozvoja, musí sa vytvoriť v regióne s vhodnou primárnou ponukou, kde sú prírodné a kultúrne atraktivity vyvolávajúce návštevnosť [9].

Na miestach s najatraktívnejšou primárnou ponukou je cestovný ruch a s ním aj klastre cestovného ruchu predmetom ekonomického zhodnocovania a nástrojom rozvoja regiónu. Cestovný ruch môže mať v regióne rozličné postavenie. Ak je cestovný ruch v regióne ur-

čujúcim faktorom rozvoja, potom sa v ňom prostredníctvom klastra rozvíja komplexná ekonomická špecializácia. To znamená, že klaster cestovného ruchu svojou činnosťou generuje rozvoj aj ostatných zabezpečujúcich a nadväzných činností, technickú a sociálnu infraštruktúru [10]. Činnosť klastrov cestovného ruchu v hospodársky nerozvinutých oblastiach má za úlohu vyrovnávať ekonomické rozdiely regiónov.

Na základe správne fungujúceho klastra región zvyšuje svoju konkurencieschopnosť a priťahuje nových investorov a návštevníkov. V regióne sa klastrovaním napomáha vytvárať trvalejší vzťah medzi návštevníkom a producentom služieb [11]. Významným prínosom klastrov je, že vytvárajú prostredie vhodné pre inovácie. Preto sú regióny so silnými klastrami považované za inovačných lídrov, pričom globalizácia tieto trendy prehľbuje. Samotný cestovný ruch s komplexným balíkom služieb vytvára obraz celej destinácie. Aj keď by v danej oblasti existovala zaujímavá atrakcia, bez materiálo-technickej základne a doplnkových služieb nebude schopná prilákať návštevníkov a dlhodobo si ich udržať. Tieto problémy pomáhajú riešiť klaster prinášajúce inovatívne myšlienky a začleňovania nových produktov a služieb. Jednotlivé subjekty môžu vďaka spolupráci ponúkať viac zážitkov a služieb. Klastrová značka prináša lepšie povedomie o regióne pomocou cieľeného marketingu. Malým subjektom poskytuje zviditeľnenie na atraktívnejších webových stránkach a odkazoch [12].

Klaster cestovného ruchu tvoria nový komplexný produkt a sú schopné ponúknuť klientom balíky služieb, ktoré sa doteraz neponúkali. Vedú k inovatívnejmu prístupu k podnikaniu, podniky dosahujú i zlepšenie svojho konkurenčného postavenia na trhu, a zároveň prispievajú k zlepšeniu postavenia regiónu. Vďaka existencii klastrovej siete sa teda rozvíja aj región. Klaster cestovného ruchu vplýva aj na sociálny a kultúrny rozvoj regiónu [13,14].

Ketels a Memedovic [15] tvrdia, že klaster podporuje ekonomickú a sociálnu stabilitu regiónu. V regióne na základe spoločných cieľov členov klastra zabezpečí nie len trvalo udržateľný a strategický rozvoj odvetvia, ale zachovávajú sa spoločenské hodnoty a zvýši sa životná úroveň obyvateľstva. Prostredníctvom budovania technickej a sociálnej infraštruktúry, zvyšovania vzdelanosti, rozvoja ľudských zdrojov, poznávania iných kultúr, ochranou prírodného a kultúrneho dedičstva a tradícií, zlepšovaním životného prostredia, spolupatričnosti miestneho obyvateľstva prispieva k celkovému sociálno-kultúrnemu rozvoju regiónu.

Vznik klastra je dlhodobý proces, ktorý je založený podľa Ňachajovej [16] na existencii vhodných podmienok v stredisku, resp. v regióne cestovného ruchu a zahŕňa zvyčajne 2 fázy:

1. mapovanie klastra,
2. založenie a rozvoj klastra.

Medzi hlavné ciele klastrov väčšinou patrí [1]:

- tvorba ideálnych podmienok pre rozvoj aktivít klastrov,
- zvýšenie počtu turistov,
- spoločná marketingová politika,
- tvorba inštitucionalizovaného a personálneho zázemia,
- tvorba a realizácia spoločného balíka služieb,
- spoločné vyjednávanie so subjektmi štátnej správy a samosprávy, s odborními, dodávateľmi a distribútormi,

odbornými a profesijnými združeniami.

Prno [17], Duman [18] za najvýznamnejšie prínosy klastrov považujú:

- dosahovanie úspor a zníženie nákladov,
- zníženie obmedzení najmä menších firiem a zvýšenie špecializácie,
- zvýšenie konkurencieschopnosti,
- zvýšenie rýchlosti prenosu informácií a zavádzanie progresívnych technológií,
- zvyšovanie vplyvu a moci menších firiem,
- umožnenie efektívneho prepojenia a partnerstva,
- tvorba prostredia vhodného pre inovácie,
- podnecovanie vlády k investíciám.

Podľa Gúčika [19] klaster:

- prispievajú ku kompletizovaniu regionálneho produktu cestovného ruchu a zlepšovaniu jeho kvality,
- pomáhajú pri ochrane životného prostredia,
- majú vplyv na inovačné aktivity, rozvoj ľudských zdrojov, hospodársky a sociálny rozvoj regiónu.

V určitých prípadoch môže byť klaster brzdou ďalšieho rozvoja. Negatívne účinky sú spôsobené nekoordinovanou činnosťou, neetickým konaním členov klastra, nedostatočnou flexibilitou, schopnosťou využívať a deliť sa o informácie, preceňovaním atraktivity regiónu. Vysoká špecializácia regiónov prináša tiež riziká zraniteľnosti v prípade trhových výkyvov (tzv. dopytové šoky). Aj napriek tomu je špecializácia možnou cestou na dosiahnutie prosperity regiónov a klastrov.

Členskú základňu klastrov cestovného ruchu [9, 16] tvoria:

- podnikateľské subjekty,
- neziskové organizácie,
- verejnoprávne subjekty,
- školy a výskumné ústavy,
- profesijné a odborné združenia.

Klaster cestovného ruchu v Slovenskej republike

Podpora klastrov sa v mnohých krajinách stáva súčasťou regionálnej politiky. Inovačná stratégia Slovenskej republiky a regionálne inovačné stratégie považujú klastrovanie za významný nástroj trvalo udržateľného rozvoja, zvyšovania konkurencieschopnosti regiónov a inovačného potenciálu. Napriek tomu sa na Slovensku problematike klastrov a klastrových iniciatív venuje málo pozornosti. V poslednom období začali sa zakladať klastrové iniciatívy s výraznou podporou samosprávnych krajov [18]. V slovenskej legislatíve neexistuje pojem klaster, preto klaster cestovného ruchu existujú výlučne ako združenia cestovného ruchu a zároveň sú niektoré členmi oblastnej resp. krajskej organizácie cestovného ruchu. Združenie je neziskovou organizáciou, ktorá neumožňuje členstvo fyzickým osobám. Výsledok hospodárenia je možné použiť v súlade so stanovami [19].

Každá geografická oblasť Slovenskej republiky vykazuje rôzne ekonomické výsledky, zamestnanosť, štruktúru priemyslu, výšku miezd, potenciál cestovného ruchu a iných ukazovateľov. Atraktivita jednotlivých regiónov vytvára dobrý potenciál pre vznik klastrov cestovného ruchu, ktorých počet je v súčasnosti nedostatočný.

Klaster Liptov je prvý klaster cestovného ruchu na Slovensku, ktorý vznikol v roku 2008. Združuje subjekty cestovného ruchu so záujmom o aktívny rozvoj cestovného ruchu v regióne Liptov. Zakladajúcimi členmi sú

4 subjekty súkromného sektora z Liptova a tri mestá Liptovský Mikuláš, Liptovský Hrádok a Ružomberok. Klaster vystupuje ako Organizácia destinačného manažmentu so strategickým cieľom zvýšenia návštevnosti regiónu Liptov [20].

Klaster cestovného ruchu – západné Slovensko (2008) predstavuje koncentrované zoskupenie nezávislých, regionálne prepojených firiem a pridružených inštitúcií s potenciálom zvyšovania ich konkurencieschopnosti. Zakladajúcimi členmi sú Trnavský samosprávny kraj a mesto Galanta. Pridruženými členmi sú mesto Sered', obce Dolná Streda a Šoporňa. Sídlo klastra sa nachádza v meste Trnava. Hlavnou úlohou je vytvorenie podmienok za účelom rozvoja cestovného ruchu na území Trnavského samosprávneho kraja [21].

Balnea Cluster Dudince (2008), prvý kúpeľný klaster na Slovensku zahŕňa mesto Dudince a subjekty podnikajúce v cestovnom ruchu na území mesta Dudince [22].

Klaster Orava (2009) zaberá územie okresov Dolný Kubín, Námestovo, Tvrdošín. Tvoria ho záujmové združenia právnických osôb v regióne Orava a obec Zuberec [23]. Cieľom klastra je propagovať región Orava a vytvárať nové produkty v cestovnom ruchu.

Klaster Turiec (2009) – zahŕňa okresy Martin a Turčianske Teplice. Zakladajúcimi členmi sú subjekty súkromného sektora štyroch lyžiarskych stredísk a dve mestá Martin, Vrútky. Klaster sa snaží ponúknuť Turiec ako turisticky atraktívny región pre domácich a zahraničných návštevníkov. Mesto Vrútky neskôr z klastra vystúpilo

Klaster pohraničných hradov (2010) tvoria obce Šiatorská Bukovinka, Slanec, Veľký Kamenec, a tri občianske združenia [24].

Klaster Smolenice (2010) je prvý vidiecky klaster na Slovensku. Snahou klastra je združiť podnikateľov v obci Smolenice, ktorí chcú prispieť k rozvoju agroturistiky [25].

Klaster Horehronie (2011) predstavuje združenie cestovného ruchu, ktoré založilo mesto Brezno, obce Mýto pod Ďumbierom, Čierny Balog a 5 podnikateľských subjektov. Vznik združenia iniciovalo mesto Brezno inšpirované klastrom Liptov (Klaster Horehronie – Združenie cestovného ruchu 2013).

Klaster Topoľčany (2012) tvorí ho mesto Topoľčany a osem vidieckych sídel okresu Topoľčany [24].

Klaster Košice vznikol v roku 2010 ako prvý mestský klaster, ktorý má za úlohu rozvíjať cestovný ruch v meste Košice [26].

Novohradský klaster bol vidiecky klaster cestovného ruchu, ktorý vznikol na základe projektu realizovaného v roku 2009.

Na území Slovenskej republiky sa začínajú rozvíjať **Klaster cestovného ruchu Branisko-Bachureň** [27] a **Klaster cestovného ruchu Slanské vrchy** [24], ktoré vznikli v roku 2014.

Veľký potenciál Slovenskej republiky v cestovnom ruchu z ďaleka nedosahuje svoje limity. Jedným z dôvodov je priemerný záujem podnikateľov v službách cestovného ruchu a slabá propagácia regiónov. Vznik nových klastrov môže podnietiť poskytovateľov služieb k spolupráci a väčšej propagácii regiónu a tým k premene potenciálu na skutočnosť.

Ciele klastrov cestovného ruchu sa líšia v závislosti od rozhodnutia členov jednotlivých klastrov. Medzi najčastejšie patrí tvorba ideálnych podmienok pre rozvoj aktivít a konkurencieschopnosť slovenských regiónov v cestovnom ruchu. Medzi ďalšie ciele patrí zvýšenie počtu turistov (návštevníkov), spoločná marketingová politika, tvorba efektívnejšieho spoločného balíka služieb, spoločné vyjednávanie so subjektmi štátnej správy a samosprávy. Existujúce klastre cestovného ruchu sa pri svojich aktivitách inšpirujú dlhoročne fungujúcimi rakúskymi a nemeckými modelmi riadenia cestovného ruchu v regiónoch.

Hlavnými iniciátormi a zakladateľmi klastrov cestovného ruchu na území Slovenskej republiky boli prevažne súkromné spoločnosti, samosprávne kraje, mestá a vidiecke sídla. Počet klastrov a ich členov v porovnaní s vyspelými krajinami Európy je nižší a fungovanie menej efektívne. Ich prepojenie s univerzitami a výskumnými centrami je nedostatočné, skoro žiadne. Veľkým problémom pri plnení cieľov a propagácii regiónov je nedostatok finančných prostriedkov. Z hľadiska geografického rozsahu majú všetky klastre mikroregionálny a regionálny charakter.

Záver

Turbulentný vývoj vo svetovom hospodárstve potvrdzuje, že nevyhnutnou súčasťou napredovania každej národnej ekonomiky a regiónov sa stáva zvyšovanie svojej konkurencieschopnosti a tým aj podporovanie vlastnej životaschopnosti. Slovenská republika má veľa konkurenčných nevýhod, ktoré je potrebné zmierniť alebo odstrániť. Práve k tomu môže pomôcť rozvoj cestovného ruchu, ktorý patrí k najrýchlejšie sa rozrastajúcim odvetviam.

REFERENCES

1. Gavláková, P. Klaster cestovného ruchu v globálnom prostredí. In Merkúr 2012, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie pre doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, Bratislava: Ekonóm, 2012. 1- 12.
2. Staszewska, J. Klaster perspektywa dla przedsiębiorców na polskim rynku turystycznym. Difin, Warszawa, 2009. 152.
3. OECD. Competitive regional clusters. In: OECD Reviews of Regional Innovation, Paríž, 2007. 350.
4. Porter, M.E. Konkurenční výhoda národů. 1. vyd.. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1990. 626.
5. Porter, M.E. 1998. Clusters And The New Economics Of Competition. Harvard Business Review, 1998. 76(6) 75–90.
6. Porter, M.E. Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy, Economic Development Quarterly, 2000. 14(1) 15 – 34.
7. Jamnický, P. 2012 Prínos klastrov k regionálnemu rozvoju / URL: <http://www.akademickyrepozitar.sk/.../prinos-klastrov-k-regionalnemu-rozvoj>
8. Sikora, K. Klastry turystyczne szansa rozwoju mikroregionow. In Journal of Management and Finance, 2012. (1,2) 55-66.
9. Belešová, S. Právne formy klastrov cestovného ruchu v Slovenskej republike. In Ekonomická revue cestovného ruchu. Nitra, 2009. 42(1) 39 – 49.
10. Gúčík, M. et al. Manažment regionálneho cestovného ruchu. 1.vyd. Knižnica cestovného ruchu 11. Banská Bystrica: Slovak Swiss Tourism, 2007. 290.
11. Novelli, M., Schmitz, B., Spencer, T. Networks, clusters and innovation in tourism: A UK experience. In: Tourism management, 2006. 27(6) 1141 – 1152.
12. Buček, M. Klastre a regionálne bariéry podnikania v SR. / URL: <http://www.cers.tuke.sk/cers2007/PDF/Bucek.pdf>

13. Skokan, K.: Konkurenceschopnosť, inovácie a klastry v regionálnom rozvoji. Ostrava: Repronis, 2004. 160.
14. Jemala, M. Strategické podnikateľské aliancie: kvalitatívna analýza špecifických faktorov podnikania v klastrach. Acta Oeconomica Pragensia, 2009. 19(4) 19-32.
15. Ketels, Ch., Memedovic, O. From clusters to cluster-based economic development Int. J. Technological Learning, Innovation and Development, 2008. 1(3) 375 – 392.
16. Ňachajová, A. Analýza kľúčových problémov v oblasti cestovného ruchu v Prešovskom samosprávnom kraji I. In Sociálne a politické analýzy. Košice: FF UPJŠ, 2010. 2(4) 126-172.
17. Prno, I. Klastre – nové nástroje ekonomického rozvoja. In Marketing a obchod: Zborník z medzinárodnej konferencie. – Zvolen : Technická univerzita, 2005. 314-318.
18. Duman, P. Klastre na podporu rozvoja inovácií : analytická štúdia, Bratislava, 2009. / URL: http://www.siea.sk/materials/files/inovacie/slovenske_klastre/Klastre-SIEA.pdf
19. Gúčik, M. Cestovný ruch. Úvod do štúdia. Knižnica cestovného ruchu 15. Banská Bystrica: Slovak-Swiss Tourism, 2011. 308 s.
20. Klaster Liptov. [cit. 2009-05-17]. / URL: http://www.klasterliptov.sk/sk/klaster_liptov.php
21. Klaster cestovného ruchu – západné Slovensko. [cit. 2012-04-11]. / URL: http://www.trnava.biz/?article=Klaster_cestovneho_ruchu_zapadne_Slovensko&h_menu=1&menu=6&submenu=0&lng=sk
22. Oblastná organizácia cestovného ruchu Dudince. [cit. 2012-04-11]. / URL: http://www.kupeledudince.sk/o-spolocnosti/organi_zacia-cr-dudince
23. Klaster Orava. [cit. 2015-04-26]. / URL: <http://inovacie.regionzilina.sk/inovacie/inovativne-institucie/klaster-orava/>
24. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, sekcia Verejnej správy. Register záujmových združení právnických osôb. [cit. 2015-10-15. Dostupné na internete: <http://www.ives.sk/register/zoznamzspo.do?action=azX&pa=K&typ=A>
25. Klaster Smolenice. [cit. 2013-04-26]. / URL: <http://www.klaster.smolenice.com/>
26. Klaster Košice. [cit. 2015-10-15]. / URL: <http://www.terraincognita.sk/sk/klaster-cestovneho-ruchu-kosice-turizmus>
27. Klaster Branisko-Bachureň. [cit. 2015-10-15]. / URL: <http://www.braniskobachuren.eu/klaster-cestovneho-ruchu-branisko-bachuren/>

Importance of clusters of tourist trade in regional development

J. Mydlar

Abstract. Clusters of tourist trade make complex product and they lead to innovative admission, they support the development of region, its economic and social stability. They contribute to completization of regional tourist trade, they have impact on innovative activities and on the development of human resources. Cooperation of minor and middle companies through cluster increases possibility to achieve defined aims in more effective way. In light of geographical amount all clusters in the Slovak Republic have microregional and regional character. The aim of this paper was to point at the importance of clusters in regional development as well as to characterize the clusters of tourist trade in the area of the Slovak Republic.

Keywords: cluster of tourist trade, regional development, attractiveness, subject, acquisition